

POSTANOWIENIE

5 lutego 2025 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Prezes SN Joanna Misztal-Konecka (przewodniczący,
sprawozdawca)

SSN Adam Doliwa

SSN Piotr Telusiewicz

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 5 lutego 2025 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej A.H., T.H., S.H. i K.H.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Zielonej Górze
z 26 stycznia 2024 r., VI Ca 645/23,

w sprawie z wniosku I.F.

z udziałem A.H., T.H., S.H. i K.H.

o dział spadku po W.H.,

**uchyła zaskarżone postanowienie w punktach 2-4, znosi
postępowanie w sprawie przeprowadzone przez Sąd Okręgowy
w Zielonej Górze w okresie od 12 do 26 stycznia 2024 r.
i przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi
Okręgowemu w Zielonej Górze, pozostawiając temu Sądowi
rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Adam Doliwa

Joanna Misztal-Konecka

Piotr Telusiewicz

(R.N.)

UZASADNIENIE

1. I.F. domagała się dokonania działu spadku po mężu W.H., w którego skład wchodzi bliżej określone składniki majątkowe, m.in. akcje spółki H. w T.

([...]), certyfikaty inwestycyjne poszczególnych serii od [...] do [...] Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego oraz wierzytelność w kwocie 1 200 000 zł objęta umową pożyczki udzielonej J.D. przez W.H. 4 maja 2019 r. wraz z odsetkami, tak aby nabyła ona na własność 4/16 łącznej liczby akcji, 4/16 łącznej liczby certyfikatów i 4/16 wierzytelności z tytułu pożyczek, a każdy z uczestników: A.H., T.H., S.H. oraz K.H. na własność po 3/16 łącznej liczby akcji, 3/16 łącznej liczby certyfikatów i 3/16 wierzytelności z tytułu wierzytelności i pożyczek.

W uzasadnieniu wniosku I.F. wskazała, że wraz z uczestnikami postępowania, na podstawie ustawy, nabyła spadek po W.H. Jak wynika ze sporządzonego aktu poświadczenia dziedziczenia I.F. ma udział w spadku wynoszący 4/16 części, a każdy z uczestników ma udział wynoszący 3/16 części. Ponadto spadkodawca dokonał na rzecz wnioskodawczyni zapisu windykacyjnego w postaci udziału w wysokości 1/2 w czterech wskazanych w testamencie nieruchomościach.

2. Postanowieniem z 30 czerwca 2023 r. Sąd Rejonowy we Wschowie ustalił, że w skład spadku po W.H. wchodzi między innymi bliżej określone akcje spółki H. w T. ([...]), certyfikaty inwestycyjne poszczególnych serii od [...] do [...] Funduszu Inwestycyjnego Zamkniętego oraz wierzytelność w kwocie 1 200 000 zł objęta umową pożyczki udzielonej J.D. przez W.H. 4 maja 2019 r. wraz z odsetkami (pkt I), dokonał częściowego działu spadku po W.H. między wnioskodawczynię i uczestników postępowania (pkt II) oraz orzekł o należnych dopłatach, wynikających z częściowego działu spadku składników majątkowych opisanych w punkcie I postanowienia (pkt III).

3. Od postanowienia Sądu Rejonowego we Wschowie apelację wnieśli A.H., T.H., S.H. i K.H.

4. Postanowieniem z 26 stycznia 2024 r. Sąd Okręgowy w Zielonej Górze, po rozpoznaniu apelacji uczestników:

- w punkcie 1 sprostował oczywiste omyłki pisarskie;
- w punkcie 2 zmienił częściowo zaskarżone postanowienie w bliżej określonych punktach;

- w punkcie 3 oddalił apelację uczestników w pozostałej części;
- w punkcie 4 rozstrzygnięcie o kosztach postępowania apelacyjnego pozostawił orzeczeniu kończącemu postępowanie w sprawie.

5. Od postanowienia Sądu Okręgowego skargę kasacyjną A.H., T.H., S.H. i K.H., zaskarżając je w całości. Zaskarżonemu postanowieniu zarzucili wyłącznie naruszenie przepisów postępowania mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy, a mianowicie art. 367¹ § 1 pkt 1 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 317 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Skarżący domagali się uchylenia zaskarżonego postanowienia i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Zielonej Górze. Ponadto wniesli o obciążenie wnioskodawczyni kosztami postępowania kasacyjnego według norm przepisanych.

6. W piśmie procesowym, datowanym na 10 kwietnia 2024 r., skarżący oświadczyli, że ograniczają treść zarzutów skargi kasacyjnej datowanej na 8 kwietnia 2024 r. przez zarzucenie zaskarżonemu orzeczeniu naruszenia wyłącznie art. 367¹ § 1 pkt 1 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez rozpoznanie apelacji w składzie jednego sędziego, podczas gdy apelacja winna być rozpoznana w składzie trzech sędziów, co skutkuje nieważnością postępowania przed Sądem Okręgowym w Zielonej Górze.

7. W odpowiedzi na skargę kasacyjną I.F. również domagała się uwzględnienia skargi przez uchylenie zaskarżonego postanowienia w całości i przekazania sprawy Sądowi Okręgowemu w Zielonej Górze do ponownego rozpoznania.

8. Postanowieniem z 29 sierpnia 2024 r. Sąd Najwyższy odrzucił skargę kasacyjną co do punktu 1. zaskarżonego postanowienia i przyjął skargę kasacyjną do rozpoznania w pozostałej części.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

9. Wobec stwierdzenia zasadności zarzutu naruszenia art. 367¹ § 1 pkt 1 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., które prowadzi do nieważności postępowania apelacyjnego, należało postanowienie Sądu Okręgowego w Zielonej Górze uchylić

w punktach objętych zakresem zaskarżenia (2-4) i sprawę w tej części przekazać do ponownego rozpoznania.

10. Sprawa o dział spadku po W.H. została wniesiona 14 lutego 2022 r. Zarządzeniem nr [...] Prezesa Sądu Rejonowego we Wschowie z 24 lutego 2022 r. skierowano tę sprawę do rozpoznania w składzie trzech sędziów zawodowych (art. 47 § 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Postanowienie (częściowe) z 30 czerwca 2023 r. zostało wydane w składzie trzech sędziów zawodowych. Od tego postanowienia 4 sierpnia 2023 r. wniesiono apelację, w której wartość przedmiotu zaskarżenia została określona na 637 030 000 zł.

11. Skarżący postawili zarzut naruszenia art. 367¹ § 1 pkt 1 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. przez rozpoznanie apelacji w składzie jednego sędziego zamiast w składzie trzech sędziów, skutkujące nieważnością postępowania przed sądem drugiej instancji.

Zgodnie z art. 367¹ § 1 k.p.c., który po myśli art. 13 § 2 k.p.c. znajduje odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym, w którym rozpoznawane są m.in. sprawy o dział spadku, sąd rozpoznaje sprawę w postępowaniu apelacyjnym w składzie jednego sędziego z wyjątkiem spraw:

1) o prawa majątkowe, w których wartość przedmiotu zaskarżenia choćby w jednej z wniesionych apelacji przekracza milion złotych,

2) rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy jako właściwy rzeczowo, z uwzględnieniem pkt 1,

3) rozpoznawanych w pierwszej instancji w składzie trzech sędziów na podstawie art. 47 § 4

- które podlegają rozpoznaniu w składzie trzech sędziów.

12. Zgodnie z art. 367 § 3 zd. 1 k.p.c. (w brzmieniu obowiązującym do 27 września 2023 r.) przez kilkadziesiąt lat regułą w postępowaniu cywilnym było rozpoznawanie apelacji w składzie trzech sędziów; jedynie na posiedzeniu niejawnym sąd orzekał w składzie jednego sędziego, co nie dotyczyło jednak wydania wyroku. Stosunkowo drobny i zaakceptowany doktrynalnie wyjątek

od orzekania w składzie kolegialnym dotyczył postępowania uproszczonego i europejskiego postępowania w sprawie drobnych roszczeń.

Od 3 lipca 2021 r. odstępstwo od zasady kolegialnego orzekania w postępowaniu apelacyjnym zostało wprowadzone na podstawie art. 15zzs¹ ust. 1 pkt 4 ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, który przewidywał, że w okresie obowiązywania stanu zagrożenia epidemicznego albo stanu epidemii ogłoszonego z powodu COVID-19 oraz w ciągu roku od odwołania ostatniego z nich sprawy rozpoznawane na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego w pierwszej i drugiej instancji rozpoznaje sąd w składzie jednego sędziego. Prezes sądu mógł jednak zarządzić rozpoznanie sprawy w składzie trzech sędziów, jeżeli uznał to za wskazane ze względu na szczególną zawilgość lub precedensowy charakter sprawy.

Następnie ustawą z dnia 7 lipca 2023 r. o zmianie ustawy - Kodeks postępowania cywilnego, ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych, ustawy - Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw (dalej: „ustawa nowelizująca”; art. 1 pkt 16 tej ustawy) – powołany w zarzucie skargi kasacyjnej art. 367¹ § 1 został wprowadzony do Kodeksu postępowania cywilnego. W wyniku nowelizacji obowiązującej od 28 września 2023 r. regułą stało się rozpoznawanie spraw w postępowaniu apelacyjnym przez sąd w składzie jednego sędziego. Równocześnie w art. 367¹ § 1 k.p.c. ustawodawca przewidział wyjątki od tej reguły, określając pewne kategorie spraw, w których sąd odwoławczy orzeka w składzie trzech sędziów. Sąd drugiej instancji jest zobligowany rozpoznać sprawę w składzie trzech sędziów w sprawach, w których wartość przedmiotu zaskarżenia choćby w jednej z wniesionych apelacji przekracza milion złotych, rozpoznawanych w pierwszej instancji przez sąd okręgowy jako właściwy rzeczowo oraz rozpoznawanych w pierwszej instancji w składzie trzech sędziów na podstawie zarządzenia prezesa sądu.

W przepisach regulujących postępowanie o dział spadku, w przepisach wspólnych regulujących postępowanie w sprawach spadkowych rozpoznawanych

w postępowaniu nieprocesowym ani w przepisach ogólnych postępowania nieprocesowego ustawodawca nie przewidział regulacji szczególnych w zakresie składu sądu rozpoznającego apelację od postanowienia co do istoty sprawy wydanego w postępowaniu nieprocesowym w sprawie o dział spadku. Oznacza to, że art. 367¹ § 1 k.p.c. znajduje odpowiednie zastosowanie w sprawach podlegających rozpoznaniu w trybie nieprocesowym (po myśli art. 13 § 2 k.p.c.). Odpowiednie zastosowanie w tym przypadku oznacza zastosowanie analizowanego przepisu wprost.

13. Wprawdzie ani w dacie wniesienia apelacji od postanowienia Sądu Rejonowego we Wschowie (4 sierpnia 2023 r.) ani w dacie przydziału sprawy sędziemu X.Y. (1 września 2023 r.) art. 367¹ § 1 k.p.c. jeszcze nie obowiązywał, jednak w świetle przepisów intertemporalnych ustanowionych w ustawie nowelizującej w postępowaniach wszczętych i niezakończonych przed dniem wejścia w życie art. 1 pkt 15-20, 22-32 i 34 oraz art. 15 i art. 20 tej ustawy sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami ustawy zmienianej w art. 1, art. 15 i art. 20 w brzmieniu nadanym tą ustawą. Przepisy intertemporalne przewidywały nadto, że jeżeli na podstawie przepisów dotychczasowych do rozpoznania sprawy wyznaczono skład trzech sędziów, dalsze jej prowadzenie przejmuje sędzia wyznaczony jako sprawozdawca. Czynności dokonane przez sąd w składzie zgodnym z przepisami dotychczasowymi pozostają w mocy. Sąd rozpoznaje sprawę w składzie zgodnym z przepisami dotychczasowymi, jeżeli przed dniem wejścia w życie niniejszej ustawy doszło do zamknięcia rozprawy (art. 32 ust. 1 ustawy nowelizującej).

Wejście w życie art. 367¹ § 1 k.p.c. nakazuje uwzględnić, że w postępowaniu pierwszoinstancyjnym sprawa o dział spadku po W.H. była rozpoznawana w składzie trzech sędziów zawodowych, na podstawie zarządzenia Prezesa Sądu Rejonowego we Wschowie z 24 lutego 2022 r., o którym mowa w art. 47 § 4 k.p.c. Ponadto wartość przedmiotu zaskarżenia w apelacji wniesionej przez uczestników postępowania od postanowienia Sądu Rejonowego z 30 czerwca 2023 r. znacznie przekraczała milion złotych.

Skoro zaś od 28 września 2023 r. w niniejszej sprawie znajdował zastosowanie art. 367¹ § 1 k.p.c. (art. 32 ust. 1 ustawy nowelizującej), Sąd Okręgowy winien uwzględnić zaistnienie dwóch przeszkód rozpoznania niniejszej sprawy w postępowaniu apelacyjnym w składzie jednoosobowym, a mianowicie wysokiej wartości przedmiotu zaskarżenia (art. 367¹ § 1 pkt 1 k.p.c.) oraz rozpoznania sprawy w pierwszej instancji w składzie trzyosobowym zawodowym (art. 367¹ § 1 pkt 3 k.p.c.). Istniejący (wyznaczony) w chwili wejścia w życie ustawy nowelizującej skład jednego sędziego utracił umocowanie ustawowe na rzecz składu trzech sędziów. Oznacza to, że skład dotychczasowy przestał być składem sądu zgodnym z ustawą w rozumieniu art. 379 pkt 4 k.p.c., a po 28 września 2023 r. Sąd Okręgowy w Zielonej Górze zobligowany był do rozpoznania apelacji uczestników postępowania w składzie trzech sędziów.

Wprawdzie ustawa nowelizująca nie zawiera regulacji, które określałyby wprost „przejście” ze składu jednoosobowego na trzyosobowy (choć rozwiązanie na wypadek przeciwny zostało przewidziane), jednak nie oznacza to możliwości pominięcia wejścia w życie art. 367¹ § 1 k.p.c. Stosując *per analogiam* art. 32 ust. 1 zd. 2 ustawy nowelizującej należy uznać, że dotychczasowy sędzia sprawozdawca zachowuje swoją funkcję, a wyłonienie pozostałych członków składu powinno nastąpić stosownie do regulacji zawartych w przepisach ustrojowych zawartych w Prawie o ustroju sądów powszechnych i wydanych na jego podstawie rozporządzeniach.

Konsekwencją rozpoznania sprawy w niewłaściwym składzie w postępowaniu apelacyjnym, podobnie jak w postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, jest nieważność postępowania. W tym zakresie obowiązuje utrwalona w doktrynie i judykaturze reguła, w myśl której w postępowaniu cywilnym nie ma składów ani lepszych, ani gorszych – jest tylko skład zgodny lub sprzeczny z przepisami prawa (uchwały SN z 18 grudnia 1968 r., III CZP 119/68, i z 20 marca 2009 r., I PZP 8/08, OSNP 2009, nr 17-18, poz. 219).

14. W konsekwencji rozpoznanie apelacji w sprawie o dział spadku, w okolicznościach przewidzianych w art. 367¹ § 1 pkt 1 i 3 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. – w okresie, w którym przewidziany był dla takich spraw skład trzech sędziów –

w składzie jednego sędziego, prowadzi do nieważności postępowania (art. 379 pkt 4 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Stwierdzenie takiego uchybienia na mocy art. 386 § 2 w zw. z art. 398²¹ i art. 13 § 2 k.p.c. obliguje Sąd Najwyższy do uchylenia zaskarżonego orzeczenia, zniesienia postępowanie w zakresie dotkniętym nieważnością i przekazania sprawy sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Nieważność postępowania jest bowiem kwalifikowaną wadą mającą *ex definitione* istotny wpływ na wynik sprawy, stąd orzeczenie polega uchyleniu bez badania jego trafności merytorycznej.

Adam Doliwa Joanna Misztal-Konecka Piotr Telusiewicz

(K.W.)

r.g.